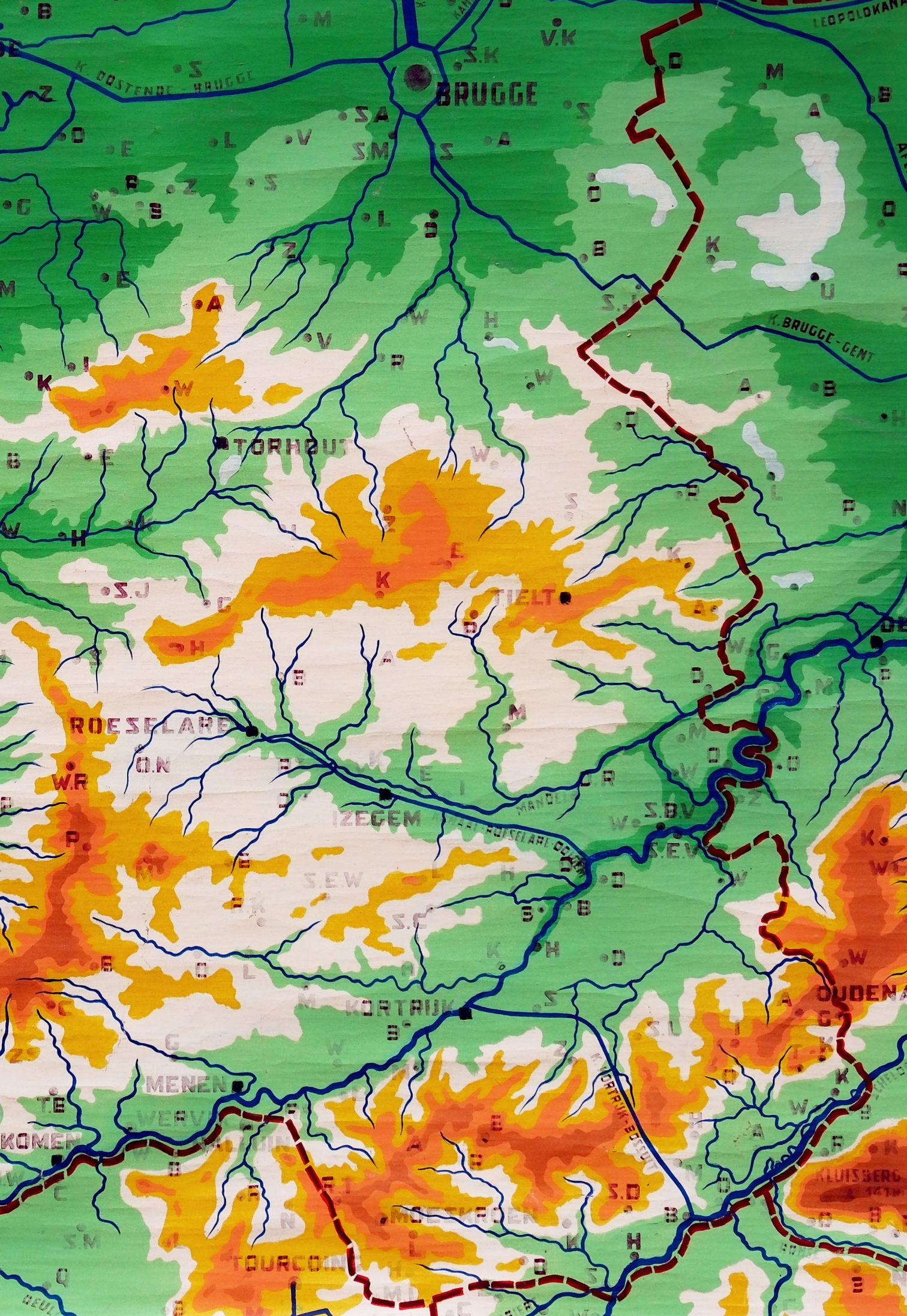

INHOUD

6	Woord vooraf
9	Inleiding: waarom dit boek?
13	DEEL 1 — TERUG IN DE TIJD
15	Roger Steppe, uitgever met een missie
34	Gilbert Guilbert, de man met de gouden handen
36	De klas van toen, 1947–1975
44	Kunst aan de muur: de schoolplaten van Steppe
51	DEEL 2 — DE KUNSTWERKEN
53	Belgische geschiedenis
61	Wereldkaarten
67	Continenten
83	Landen
95	België
102	BINNENKIJKEN BIJ STEPPE
107	Provincies
123	Kantons
129	Gemeenten
137	Blinde kaarten
145	Het menselijk lichaam
163	Flora
171	Fauna
178	DE VISIE VAN STEPPE OP HET WERKELIJKHEIDSONDERRICHT
181	Werkelijkheidsonderricht
189	Astronomie
193	DE ROL VAN RELIGIE
195	Religie
207	Taal & sprookjes
213	Rekenen
221	Franstalige kaarten
223	OPTICART
227	TOT SLOT — DE KAARTEN VERDWIJNEN
237	Geraadpleegde bronnen
238	Woord van dank

DE KLAS VAN TOEN, 1947-1975

De geschiedenis van uitgeverij Steppe is onlosmakelijk verbonden met een ontzettend belangrijke pijler van onze samenleving: het onderwijs. De passie waarmee mijn vader zijn bedrijf runde is het gevolg van zijn eigen geloof in het belang van goed onderwijs. Kinderen zijn immers de toekomst: op school worden telkens nieuwe generaties klaargestoomd om in de samenleving te functioneren. En je zou kunnen zeggen dat de manier waarop hun geesten worden gevormd, weerspiegeld zal worden in de maatschappij van morgen. In België is het onderwijs al sinds de invoering van de leerplicht in 1914 (een wet die omwille van de Eerste Wereldoorlog pas in 1918 effectief werd uitgevoerd) een zaak van verschillende krachtvelden: er zijn de politiek en de overheid, er zijn de psychologische en pedagogische wetenschappen en ten slotte is ook religie een belangrijke factor in de organisatie van het Belgisch onderwijs. Onder andere omwille van deze verschillende factoren en hun veranderende belangen en inzichten, maar vooral als gevolg van grotere maatschappelijke evoluties, wordt in België vandaag anders lesgegeven dan in 1918 – dat spreekt vanzelf.

In de voorbije twee decennia – grofweg de jaren 10 en 20 van de 21ste eeuw – heeft de maatschappij grootschalige ontwikkelingen doorgemaakt, zoals de toenemende diversiteit en digitalisering, die grote gevolgen hebben gehad voor het onderwijs. In de 20ste eeuw was dat anders: in die honderd jaar tijd is het onderwijs slechts heel geleidelijk en aan een trager tempo geëvolueerd. Uit onderzoek van onderwijshistoricus Marc Depaepe (KU Leuven) naar de dagelijkse school- en klaspraktijk in België van 1880 tot 1970 blijkt dat er in de 20ste eeuw eigenlijk vooral sprake was van continuïteit, zonder grote wijzigingen. De leerplicht eindigde nog altijd op 14 jaar, en van gemengd onderwijs was weinig sprake, zeker in het katholieke net: het rijksonderwijs dat na de Tweede Wereldoorlog werd uitgebouwd, liet wel jongens en meisjes toe, maar in de katholieke scholen was dat tot in de jaren 1970 uitzonderlijk. Het was in deze context dat uitgeverij Steppe actief werd als leverancier van kaarten en didactische materialen aan talloze scholen in België, zowel binnen het rijksonderwijs als binnen het katholieke net.

Mijn jongere zussen hebben hun middelbareschooltijd doorgebracht in een gemengde katholieke school, het Sint-Catharinacollege in Geraardsbergen, op 15 kilometer van ons huis in Ninove. In 1965 was dit het eerste gemengde college in het bisdom Gent. De meisjes droegen daar als uniform een grijze rok, een lichtkleurige blouse en een donkerblauwe pull met ronde hals. Zelf liep ik tussen 1956 en 1970 school in de katholieke meisjesschool van de zusters van HH. Harten in Ninove. Wij droegen ons schooluniform met trots: een marineblauwe plooirok, witte hemdbloes met lange mouwen,

Een naoorlogs klaslokaal vastgelegd op beeld, uit de collectie Geert Van Houte, leraar-auteur uit Hamme.

marineblauwe das en, niet te vergeten, het blauwe hoedje met het embleem van onze school. Op donderdag mochten we (of beter: moesten we) tweewekelijks naar de biecht in de schoolkapel, waar ook elke week een misviering was. Eenmaal we de leeftijd hadden van ongeveer tien jaar was het opletten geblazen bij de biecht, want als je té lang in de biechtstoel was gebleven, werd dat door nieuwsgierige blikken meteen opgepikt. Terug op de speelplaats volgde er dan een tweede biecht: waarom zat jij zo lang in die stoel? Wat had jij te vertellen? Toch niets over mij? Wat zei de priester? Heb je een zware penitentie gekregen? Een overbodige vraag, want iedereen kreeg drie weesgegroetjes of, als afwisseling, een onzevader en een weesgegroetje.

ORDE, TUCHT EN DISCIPLINE

In onze klas had, net zoals in alle klassen in België in die tijd, de leerkracht het voor het zeggen. Leerlingen moesten zwijgen, gehoorzamen en stilzitten. In de lagere school zaten we, als we enkel moesten luisteren naar de juf, met de armen mooi gekruist aan onze bank. In de hogere klassen durfde er al wel eens iemand te babbelen, te giechelen of haar meetlat ‘per ongeluk’ op de grond te laten vallen, als de juf met haar rug naar de klas stond. Maar ze had het stevast gehoord en reageerde onmiddellijk en streng: ‘Stilte wil ik in deze klas. Kan dat niet, dan schrijven jullie straks met z’n allen tien keer de tekst over die op de achterkant van het bord staat.’ In de jaren 1950 en 1960 werd er dus nog wel gestraft op school, maar al niet meer zoals in de eerste helft van de 20ste eeuw. De kinderen van

DEEL 2

DE **KUNST-** WERKEN

DE STER DER HOOP

Aan het embleem van Steppe Ninove (in het rond geschreven rechts onderaan) zie je dat deze kaarten in de latere jaren van de uitgeverij geproduceerd werden. De stroom Mississippi zorgt er met zijn vele zijrivieren voor dat zijn watersysteem, met een oppervlakte van 3.225.000 vierkante kilometer, het grootste is van Noord-Amerika. Ook de Golfstromen zijn aangeduid, zoals de Warme Golfstroom vanuit de Golf van Mexico. De hoogteverschillen zijn aangeduid in prachtige kleurtinten. De schaal staat lineair in de linkerbenedenhoek.

Hoogte: 1,37 m
Breedte: 1,54 m

Op de kaart van Zuid-Amerika zien we de Amazone met haar vele vertakkingen als grootste stroom, alsook het reliëf en de eilanden. Het Andesgebergte, een bergketen van 7000 kilometer lang, strekt zich uit langs de westkust van Zuid-Amerika. Ook de pampa's, de hoogvlakte van Brazilië, Patagonië en zoveel andere gebieden zijn op deze kaart te zien.

Hoogte: 1,37 m
Breedte: 1,54 m

BELGIË

BINNENKIJKEN BIJ STEPPE

Het atelier en de burelen van uitgeverij en leermiddelenbedrijf Steppe waren gevestigd in een breed en zeer langgerekt gebouw in Ninove, met een ruime parking vooraan. Binnen was elk hoekje in gebruik, zowel op het gelijkvloers als op de eerste verdieping. De grote dubbele voordeur gaf toegang tot een lange, brede gang. De eerste deur links was die van het bureel van mijn vader, achter de tweede deur aan de linkerkant lag een grote werkplaats, die opgesplitst was in twee gelijke delen. De muren aan weerskanten waren volledig ingenomen door houten opbergvakken met verschillende afmetingen, tot aan het plafond.

Hier lag al het didactische materiaal netjes gestapeld. Alles, maar dan ook alles wat een school nodig zou kunnen hebben was hier te vinden, behalve de artikelen die te groot waren om in een rek te passen, zoals schoolbanken, skeletten, Opticart-toestellen of schoolborden. Die zaken lagen of stonden in een bergruimte achteraan op het gelijkvloers, tussen de linker- en de rechtervleugel, of in de immense opslagplaats op de eerste verdieping.

In het voorste gedeelte van het atelier werden op lange, brede grijze tafels de bestellingen klaargelegd voor de scholen. In deze

LINKS De toonzaal van uitgeverij Steppe.

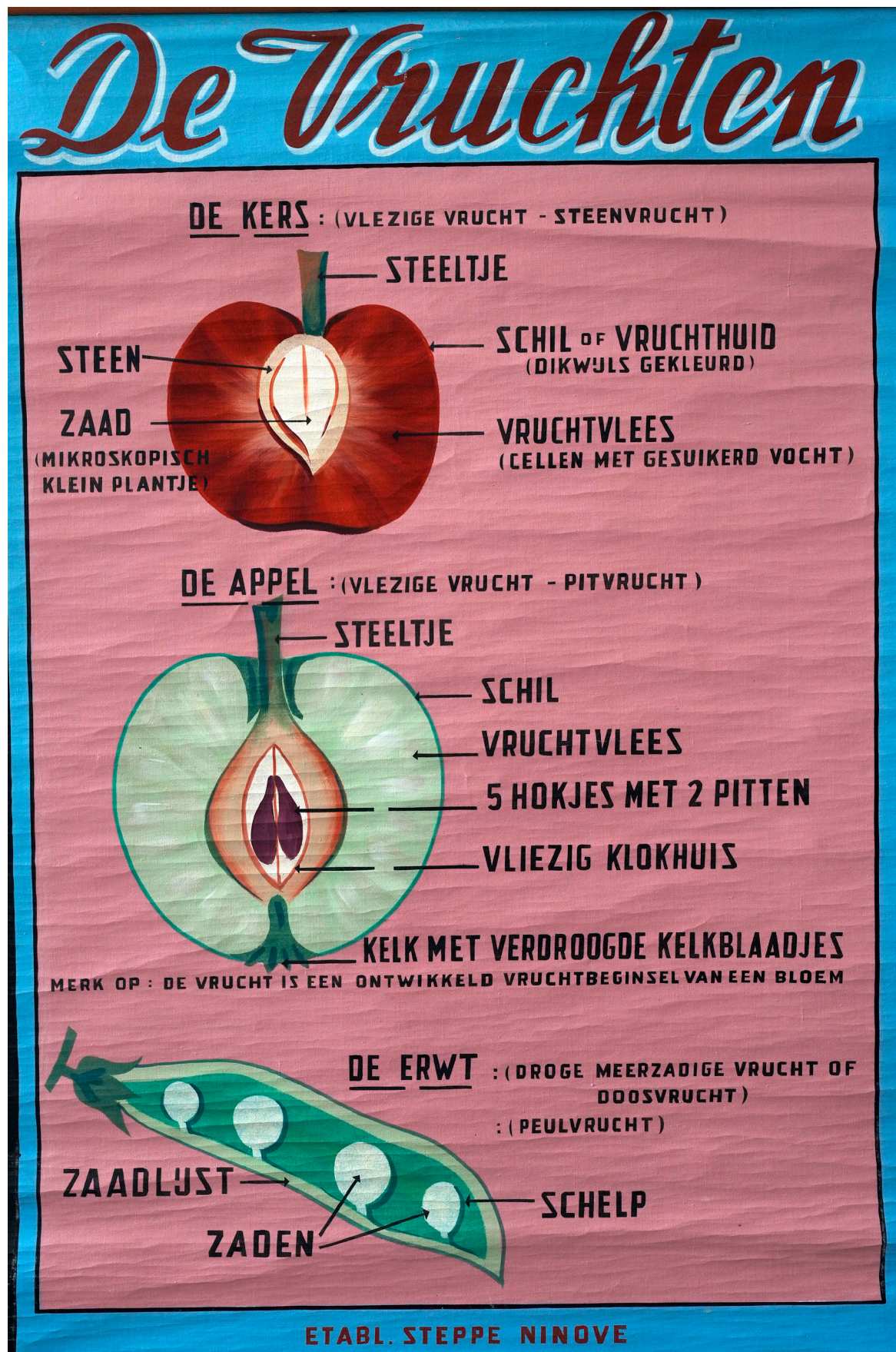
RECHTS Personeelsleden van uitgeverij Steppe aan het werk om bestellingen voor te bereiden. De werkplaats was ingericht met rekken tot aan het plafond.

werkruimte stond een breed dubbel bureau als scheiding in het midden. Hieraan zaten twee bedienden tegenover elkaar te werken. Zij waren verantwoordelijk voor het uittypen van dringende brieven, vrachtbrieven voor vervoer en het opmaken van bestellingen, en als het nodig was namen ze een deel van de facturatie voor hun rekening.

Achteraan in de ruimte werd aan de lopende band en aan een zo hoog mogelijk tempo ingepakt: alle klaargemaakte bestellingen moesten stevig verpakt worden voor verzending. De grote, zware pakketten werden opgestapeld in een kleinere gang met een deur naar buiten, aan de linkerkant van de voorgevel. Elke dag om vier uur stipt kwamen de spoorwegdiensten (in die tijd 'de statie' genoemd) daar alles ophalen. Het was steevast een zeer druk en gejaagd moment in de uitgeverij, dan liep je als kind liever niet in de weg.

In de rechtervleugel van het gebouw was, achter de tweede deur aan de rechterzijde van de gang op het gelijkvloers, een zeer grote toonzaal. Hier werden verscheidene producten en educatieve materialen tentoongesteld voor schooldirecties, leerkrachten en vertegenwoordigers. De secretaresse die haar bureel had onmiddellijk rechts achter de voordeur was ook verantwoordelijk voor de ontvangst van de bezoekers, en leidde hen rond in de toonzaal.

Hoogte: 0,95 m
Breedte: 0,65 m

De onderdelen van de verschillende soorten vruchten worden hier getoond en benoemd, met de kers als steenvrucht, de appel (pitvrucht) en de erwt (peulvrucht).

Hoogte: 0,94 m
Breedte: 0,65 m

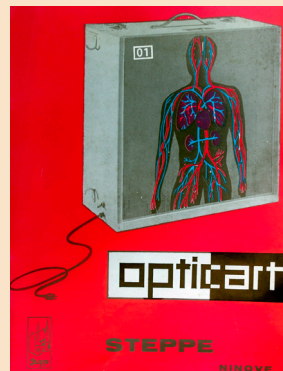
Deze gedetailleerde plaat toont een aardappelplant, zowel boven- als ondergronds. Zoals vermeld op de plaat behoort de aardappel tot de nachtschadefamilie; andere bekende voorbeelden zijn de aubergine en de tomaat. Onderaan is ook een dwarsdoorsnede afgebeeld van een driejarige stengel die een typische stamstructuur toont van een tweezaadlobbige plant. De bast- en houtvaten zorgen voor het transport van stoffen naar de rest van de plant. Alles wat binnen de ring van vaatbundels ligt wordt het merg genoemd. Aan de buitenkant van de stengel is de opperhuid of epidermis.

OPTICART

Voor sommigen een ontdekking, voor anderen een blij weerzien: de Opticart mag dan in de vergetelheid geraakt zijn, het toestel uit de school van toen krijgt toch nog altijd enthousiaste reacties. De Opticart werd in 1950 in Duitsland bedacht en uitgegeven door Carl Weigang, als een bijzonder hulpmiddel in het leerproces van schoolgaande kinderen. Mijn vader Roger Steppe heeft destijds meteen de licentie gekocht voor de Benelux en kon het toestel zo ook in België verdelen over de scholen.

In een grijze behuizing van $53 \times 54 \times 25$ centimeter – dit geldt voor de grote versie, er was ook een kleinere – bevindt zich een lichtdoorlatende draaischijf waarop fijne zwarte stralen zijn afgebeeld. Daarachter zit een neonlamp. Vooraan wordt de gekozen afbeeldingplaat in een gleuf geplaatst. Meerdere thematische beeldpanelen kunnen bewaard worden in een daarvoor voorziene opberglade achter de lichtbak. Het toestel heeft een snoer met een stekker; zodra die in het stopcontact zit, begint het te werken. Door het felle neonlicht achter de draaiende schijf wordt een optisch effect bereikt. Er worden roterende bewegingen gecreëerd, waardoor het beeld levensecht lijkt. Een heel eenvoudig mechanisme, met een bijzonder resultaat. Door de beweging lijkt het alsof water echt verdampt, of alsof het bloed echt naar het hart en de longen vloeit.

Carl Weigang heeft zeer veel verschillende displaypanelen in omloop gebracht, waaronder een reeks over biologie met platen over het menselijk lichaam, zoals de ademhaling en de bloedsomloop. Het zicht, de tastzin, en de werking van het gehoor worden ook heel gedetailleerd

BOVEN De jaarlijkse catalogus van Steppe, uitsluitend gewijd aan de Opticart-toestellen en -platen.

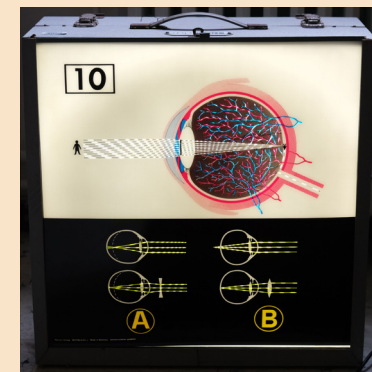
RECHTS De Opticart geopend, met de draaischijf.

behandeld, tot en met hoe de hersenen impulsen ontvangen bij het voelen, zien en horen. Verder waren er ook beeldplaten over het heelal, de jaargetijden, het verkeer, de waterverdamping en sprookjes voor de kleinsten. De volledige set vormt een prachtige en waardevolle educatieve bijdrage. In sommige scholen, zo vernamen we uit getuigenissen, bevond een dergelijk toestel zich samen met alle kaarten in een apart lokaal, waar de leerlingen heen gingen bij bepaalde lessen over aardrijkskunde, het heelal, het verkeer enzovoorts.

In de jaren 1950 en 1960 werden de Opticart-toestellen zeer talrijk en over meerdere landen verdeeld. Toch zijn de Opticarts nu zo goed als verdwenen. De toestellen waren relatief zwaar, en daardoor zijn ze, als ze eenmaal verhuisd waren uit de klas naar een zolderhoekje, vaak in het donker blijven staan tot ze vergeten waren. Uit het oog, uit het hart... Ze zijn ook uiterst fragiel, en op die manier slecht bestand tegen de tand des tijds. Slechts heel, maar dan ook heel sporadisch duikt er nog een exemplaar op in België. In Duitsland, het land van herkomst, worden ze als erfgoed nog fel gezocht, maar ook daar worden ze eigenlijk niet meer gevonden.

Des te bijzonderder was de ontdekking van een Opticart in de gemeenteschool van Zele. Dankzij een juf en de directrice kon ik daar nog heel wat kaarten van Steppe terugvinden, én ze toonden me ook hun zo zeldzame Opticart-toestel. Ze durfden het, om het niet te beschadigen, niet meer te gebruiken in de klas, al heeft de juf van het zesde leerjaar de Opticart toch één keertje meegenomen naar haar klas. Ze toonde de plaat van de ademhaling met de zuurstofopname in de alveolen, en de reacties van de leerlingen waren hartverwarmend enthousiast: de Opticart blijft jong en oud aangenaam verrassen.

BOVEN Een Opticart-lichtbak met een plaat over het oog en het zicht en een over astronomie.

ONDER Opticart-platen over het oor en het gehoor, de spijsvertering en de bloedsomloop.